

Jeesuksen opetuksessa ja kuvauksissa hänen kuolemastaan ja tunteistaan. Asikainen käyttää apuna hegemonisten ja ei-hegemonisten maskuliinisuuden käsitteitä. Muiden kontrollointi ja itsehillintä edustivat hegemonisia maskuliinisuuksia. Asikaisen mukaan Jeesus opettaa ei-hegemonista maskuliinisuutta. Tämä opetus menee pidemmälle kuin itsehillintää korostava miesihanne.

”Queer-tutkimus ja eksegeetikka” johtaa lukijoita tuntemattomille vesille tarkastelemaan sukupuolen ja seksuaalisuuden moninaisuutta. Oppaana on Moona Kinnunen, joka astelee amerikkalaisen Judith Butlerin ja ranskalaisen Michel Foucault’n jalanjäljissä esitellessään queer-teoriaa. Lopuksi hän soveltaa teoriaa Uuden testamentin tulkintaan.

Lyhyessä arvioinnissa on mahdollonta analysoida näin kiinnostavasta artikkelikokoelmasta kaikkea, mitä haluaisi. Mainitsen vain, että teokseen sisältyvät myös Ulla Tervahaudan ”Uuden testamentin maailma, lapsuustutkimus ja sukupuoli”, Kaisa-Maria Pihlavan ”Varhaiskristityt naisauktoriiteetit: Naiset kokoontumistilojen tarjoajina”, Anni Maria Laadon ”Kirkkoäidit kristinuskon levittäjinä” (vrt. kirkkoisät), Vilja Alangon ”Sukupuolistunut väkivalta varhaiskristillisessä aktakirjallisuudessa” naisista, jotka pitivät kiinni askeettisesta ihanteesta ja kieltäytyivät sukupuolisesta kanssakäymisestä aviomiestensä kanssa, sekä Riikka Tuorin ”Sukupuoli rabbiinisessa kirjallisuudessa”.

Kaiken kaikkiaan Suomen Eksegeettistä Seuraa ja kirjan toimittajia on onniteltava hienosta teoksesta. Sukupuolentutkimus ja raamatuntutkimus ovat löytäneet toisensa ja rikastuttavat toisiaan.

Kehitys vuonna 1995 ilmestyneestä teemanumerosta on ollut huima.

Raija Sollamo
Raamatun alkukielten
professori (emerita)
Helsingin yliopisto

LYNN H. COHICK & AMY BROWN HUGHES
Christian Women in the Patristic World: Their Influence, Authority, and Legacy in the Second through Fifth Centuries.
Grand Rapids, MI: Baker Academic 2017. 336 s.

KAISA-MARIA PIHLAVA
Forgotten Women Leaders: The Authority of Women Hosts of Early Christian Gatherings in the First and Second Centuries C.E.
Publications of the Finnish Exegetical Society 113. Helsinki: The Finnish Exegetical Society 2017. 239 s.

CHRISTINE SCHENK
Crispina and Her Sisters: Women and Authority in Early Christianity.
Minneapolis, MN: Fortress Press 2017. 480 s.

Käsittelen tässä arvioissa kolmea hiljattain ilmestynyttä tutkimusta, joille on yhteistä tavoite tehdä näkyväksi naisten vaikutusvaltaa varhaisessa kristinuskossa. Yhdessä ne ilmentävät sukupuolihistoriassa laajemmin vaikuttavaa käännettä, joka korostaa naisia historiallisina toimijoina ja

vaikuttajina. Keskityn erityisesti Kaisa-Maria Pihlavan tutkimukseen *Forgotten Women Leaders*, joka pohjaa hänen tuoreeseen väitöskirjaansa. Pihlavan työn kannalta keskeisten kysymysten laajempaan kontekstina arvioin kaksi muuta tutkimusta, Lynn Cohickin ja Amy Brown Hughesin teoksen *Christian Women in the Patristic World* sekä Christine Schenkin monografian *Crispina and Her Sisters*.

Kaisa-Maria Pihlavan tutkimus *Forgotten Women Leaders* käsittelee naisia kodeissa kokoontuvien seurakuntien kontekstissa. Tutkimuksen otsikko tiivistää Pihlavan argumentin: varhaisessa kristinuskossa naiset saattoivat olla auktoriteettiasemassa ja merkittäviä hahmoja varhaisissa seurakunnissa, mutta sittemmin heidät on unohdettu sekä traditiossa että tutkimuksessa. Mainintoja siitä, että Kristus-uskoisten ryhmät kokoontuivat tiloissa, jotka joku ryhmän varakkaampi jäsen tai ryhmään myönteisesti suhtautuva taho tarjosi yhteiseen käyttöön, löytyy esimerkiksi useista Uuden testamentin tekstikokoelmaan lukeutuvista teksteistä. Pihlavan mukaan siihen, että ajoittain tuo henkilö on nainen, ei ole kiinnitetty riittävästi huomiota. Hänen tutkimuksensa keskeinen kysymys onkin, keitä nuo teksteissä mainitut naiset olivat ja minkälaista vaikutusvaltaa he saivat tarjoamalla tilan yhteisön käyttöön. Tutkimus pyrkii yhdistämään feministisen tutkimuksen sosiaalishistoriallisia ja poststrukuralistisia lähestymistapoja, eli siinä tarkastellaan lähteitä sekä historiallisena aineistona että kirjallisina tuotoksina.

Tutkimus jakautuu kahteen osaan. Ensimmäisessä osassa Pihlava on koonnut laajan kon-

tekstualisoivan aineiston, joka koskee kodeissa kokoontuvia seurakuntia, naisten mahdollisuuksia toimia perheenpäänä sekä naisten tapoja käyttää omaisuuttaan perheenpäänä ja taloudellisenä hyväntekijänä. Tämä osa kattaa sivumäärällisesti noin puolet tutkimuksesta, joten vaikka Pihlava osin motivoi sen varhaiskristillisen aineiston taustoittamisella, se on itsessään osa hänen argumenttiaan. Pihlava myös kommentoi usein kriittisesti tutkimuksissa toistuvasti ilmenevää androsentristä näkökulmaa, joka värittää aineiston tulkintaa. Kokonaisuudessaan Pihlavan kokoama aineisto osoittaa, että naiset ovat voineet toimia taloudellisesti itsenäisinä. Se kattaa ei-kristillisiä lähteitä varsinkin laajalla otoksella Rooman valtakunnasta, mutta latinan- ja kreikankielisiä lähteitä käsitellään pääosin erikseen, samoin juutalaisia lähteitä. Pihlava huomioi paikallisia eroja mutta toteaa, että pääosin yhtäläisyydet lienevät suurempia. Esimerkiksi Egyptin otollisissa ilmasto-olosuhteissa säilynyt papyrusaineisto osoittaa, että roomalaisajalla naiset omistivat noin kolmanneksen Egyptin alueen rakennuskannasta ja maanomaisuudesta. Viitteitä samoissa mittasuhteissa olevista luvuista on myös muualta. Egyptistä ja Juudean autiomaasta löytyneet dokumentit täydentävät muuten satunnaisia mainintoja naisperheenpäistä ja osoittavat, etteivät omaa talouttaan hallinneet naiset rajautuneet eliiittiin.

Naisten omaisuus ja mahdollisuus käyttää sitä itsenäisesti ovat Pihlavan argumentin kannalta tärkeitä, sillä niihin kietoutuu kysymys naisten auktoriteetista. Oletus on, että suhteellinenkin varakkuus mahdollisti auktoritee-

tin syntymisen. Tarjoamalla kokoontumistiloja ja kustantamalla yhteisiä aterioita naiset saattoivat miesten tavoin saada osakseen kunnioitusta ja arvostusta, eli he olivat suhteessa toisiin auktoriteettiasemassa. Mahdolliset arvonimet eivät ole Pihlavan analyysin keskiössä, vaan antiikin yhteiskunnassa keskeisiä taloudellisen tukemisen suhteita tarkastellaan nimenomaisesti suhteina ja tekoina. Nämä suhteet ovat hierarkisia ja vastavuoroisia.

Pihlavan analysoima varhaiskristillinen materiaali koostuu Uuden testamentin teksteistä, joista näkökulma laajenee Ignatioksen kirjeisiin. Tarkan analyysin kohteena ovat kuvaukset naisista, joiden kodeissa seurakunta kokoontui: Apostolien teoissa kuvatut Maria ja Lydia, Kolossalaiskirjeessä mainittu Nymfa ja Paavalin Roomalaiskirjeessä ja 1. Korinttilaiskirjeessä mainitsema Prisca sekä tämän mies Aquila, jotka esiintyvät myös Apostolien teoissa. Lisäksi tarkastellaan mainintoja naisista, jotka mahdollisesti tarjosivat kokoontumistiloja. Näitä ovat Ignatioksen kirjeissä mainitut Tavia ja Epitropoksen leski, 1. Korinttilaiskirjeen Kloe ja Roomalaiskirjeen Foibe, 2. Johanneksen kirjeen ”valittu äiti” sekä tietyt pastoraalikirjeissä mainitut naiset.

Näiden lähteiden analyysissä Pihlava tarkastelee sitä, ovatko maininnat naisista puhtaasti kirjallisia representaatiota vai muistumia oikeista historiallisista naisista ja onko kyseessä kodin tai muun tilan tarjoaminen yhteisön kokoontumiselle. Lisäksi hän pohtii, minkälainen auktoriteettiasema naisella mahdollisesti silloin oli ja miten tekstin kirjoittaja siihen suhtautui. Erityisen kiinnostavana

pidän keskustelua niin sanottujen pastoraalikirjeiden materiaalista, jossa suhde naistoimijoihin on jännitteinen ja josta ilmenee, että kokoontumistilojen tarjoaja käytti valtaa valitessaan, keitä opettajia yhteisö ottaa vastaan ja kuuntelee. Ajoittain olisin suonut Pihlavan irrottautuvan selkeämmin historiallis-kriittisestä paradigmasta ja nostavan keskusteluun esimerkiksi kysymyksiä siitä, mitä naisten vaikutusvalta merkitsi. Keskustelua olisi kiinnostava jatkaa esimerkiksi niiden aktakirjallisuudesta löytyvien kertomusten valossa, joissa naiset tai aviopuolisot tarjoavat tiloja uskovien kokoontumisille. Pihlavan mukaan on nimittäin tärkeää tarkastella naishahmoja ja huomata, miten he näyttäytyvät luonnollisena osana tekstistä välittyvää maailmaa: jo se osoittaa, että kristityt kokoontuivat naisten kodeissa.

Pihlava hahmottelee ansiokkaan tutkimuksensa lopuksi aikajanan, jolle hän asettaa kuvaukset naisista kokoontumisten mahdollistajina. Kun kokoontumisille vakiintui erillisiä tiloja ja toisaalta ehtoollinen jossain määrin korvasi yhteiset ateriat, varakkailla naisilla ei enää ollut yhtä suurta tilaa hankkia vaikutusvaltaa. Päinvastoin naisten kodeissa kokoontuminen muodostui yhdeksi harhaoppisuuden merkeistä. Huomio on kiinnostava, mutta keskustelua voisi jatkaa kysymällä, millaisilla muilla tavoilla naiset pyrkivät saamaan ja käyttämään vaikutusvaltaa.

Lynn Cohick ja Amy Brown Hughes ovat kirjoittaneet yhdessä monografian *Christian Women in the Patristic World: Their Influence, Authority, and Legacy in the Second through Fifth Centuries*, joka täydentää Pihlavan aikajanaa, sillä

ajallisesti he lähtevät siitä, mihin Pihlavan tutkimus päättyy. Myös Cohick ja Hughes asettavat tavoitteekseen tuoda esiin naisten vaikutusvaltaa varhaisessa kristinuskossa ja lisätä tietoisuutta naisten merkityksestä kristinuskon kehityskuluissa. Heidän keskustelunsa kulkee valikoidusti Teklasta sekä Perpetuasta ja Felicitaaksesta katakombitaiteen kautta askeetteihin ja keisarinnoihin. Teoksessa käsiteltäviä hahmoja ovat Helena Augusta, Egeria, Makrina, Monica, Paula, Marcella, Melania Vanhempi ja Melania Nuorempi sekä Aelia Pulcheria ja Eudokia. Cohick ja Hughes pyrkivät asettamaan nämä kristityt naiset heidän omaan historialliseen kontekstiinsä ja osoittamaan, miten he siinä vaikuttivat. Esitystapa on kronologinen, vaikka sen tarkoitus ei ole esittää tietynlaista kehityskulkua. Erityisesti johdannossa tekijät pohtivat kysymystä historiallisesta tiedosta ja lähteistä värittävistä valtarakenteista. Yhtenä vastauksena tähän haasteeseen Cohick ja Hughes korostavat läpi kirjan tarinoiden ja legendojen vaikutusta ja merkitystä. He vertaavat sitä apostolisen sukseesion periaatteeseen, jossa auktoriteetti siirtyy sukupolvelta toiselle.

Cohickin ja Hughesin lähtökohtana on tarkastella teologiaa ja kirkkoa dynaamisena ja orgaanisena sekä ruumiillisena ja eletynä, mikä muistuttaa eletyn uskonnon viitekehystä, vaikka tekijät itse eivät asiaa niin sanoitakaan. Tällainen painotus näkyy esimerkiksi luvussa, joka käsittelee katakombeissa säilynyttä freskotaidetta, joka tulkintahaasteista riippumatta tuo esiin naisten osallistumista esimerkiksi aterioille ja rituaaleihin, sekä keskusteluissa naisten tekemistä matkoista

pyhälle maalle. Ehkä tämän lähestymistavan herättämän mielenkiinnon vuoksi on hienoinen pettymys, että Cohick ja Hughes rajaavat aineistonsa *regula fidein* piirissä syntyneisiin lähteisiin (s. xxxiv). He kertovatkin haluavansa tuoda esiin sellaista jatkumoa, jossa heidän tarkastelemaisensa naiset sijoittuvat osaksi kertomusta kristinuskosta, ja tarjota siten esikuvia kristinuskon parissa nykypäivänä toimiville. Tekijät paikantuvat kristinuskon sisäpuolelle ilman, että sen perustavia sukupuolittuneita valtarakenteita suoraan haastetaan. Tästä voi nähdä viitteitä myös kirjan nimessä, jossa kokonainen ajanjakso yhä nimitään kirkkoisien mukaan. Ehkä kyse on kuitenkin strategisesta valinnasta: Cohickin ja Hughesin ote on lopulta kriittinen suhteessa tradition ja historiankirjoituksen mieskeskeisyyteen ja tapoihin, joilla esimerkiksi naisia vallankäyttäjinä usein kuvataan.

Tutkimuksen aineisto kattaa useita vuosisatoja ja sitä esitellään kiinnostavasti. Cohick ja Hughes analysoivat lähdetekstejä ja tuovat luentansa tueksi tutkimuskirjallisuutta vaihtelevalla syvyydellä. Sukupuolen teoretisointia ei juuri tuoda keskusteluun, mutta Cohick ja Hughes vastaavat kirjan johdannossa ainakin osittain intersektionaalisen feminismiin haasteeseen, joka kehottaa ottamaan sukupuolen lisäksi huomioon myös muita erontekoja: tekijät rohkaisevat meitä käyttämään kykyämme kuvitella naisten yhteisöjä ja näkymättömäksi jääviä tekijöitä sekä erityisesti kiinnittämään huomiota niihin naishahmoihin, jotka lähteissä mainitaan. Kirja soveltuu hyvin laajemmalle yleisölle, sillä se on helposti lähestyttävä ja toimii

erinomaisena johdantona aiheeseen, johon lukija voi perehtyä lisää mahdollisuuksiensa mukaan. Kokonaisuutena teos on painava puheenvuoro naisten uskonnollisen toimijuuden ja osallisuuden puolesta.

Kysymystä naisten vaikutusvallasta käsittelee myös Christine Schenk tutkimuksessaan *Crispina and Her Sisters*. Schenk lähestyy naisten merkitystä vaikutusvallan ja auktoriteetin näkökulmasta johtajuuden kysymysten sijaan, ja näin esiin piirtyvä kuva on hienosyisempi kuin vanhemmassa tutkimuskirjallisuudessa. Kuten edellä esitellyissä teoksissa, työn lähtökohtana on tarve tehdä naisten merkitys kristinuskon historiassa näkyväksi ja siten tarjota esikuvia (s. xx). Schenkin erityinen näkökulma on naisiin liittyvien mainintojen ja kertomusten käsitteleminen visuaalisen kulttuurin sekä erityisesti hautataiteen ja -löytöjen valossa: tutkimuksessa yhdistetään taidehistoriaa, arkeologiaa ja varhaisen kristinuskon tutkimusta.

Schenkin työn lähtökohtana on oletus siitä, että hautaustaide on tärkeä tiedonlähde, kun tutkitaan kolmannella, neljännellä ja viidennellä vuosisadalla eläneitä naisia ja heidän itseymmärrystään. Schenk aloittaa kuitenkin laajoilla taustoittavilla luvuilla, joissa hän keskustelee varhaisten kristittyjen naisten kulttuurikon- tekstista ja asemasta varhaisessa kristinuskossa. Tätä seuraavat johdanto varhaiskristilliseen taiteeseen sekä tutkimuksessa käytetyn aineiston eli katakombifreskojen ja epigrafiikan esittely, jossa Schenk hyödyntää laskennallisia malleja. Lopuksi Schenk tarjoaa vielä monipuolisen katsauksen roomalaiseen hautauskulttuuriin.

Nämä taustoittavat luvut ovat tuhteja tietopaketteja, jotka on myös kuvitettu runsaasti. Erityisesti käsitellessään naisten asemaa varhaisessa kristinuskossa Schenk kuitenkin nojaa osittain vanhentuneeseen paradigmaan, joka korostaa konfliktia sukupuolten välillä. Laajempi poststrukturalistinen kritiikki naishistoriaa kohtaan pitkälti ohitetaan.

Schenkin tutkimuksen ydin on sarkofagimuotokuvien las-kennallinen analyysi, jonka hän pyrkii yhdistämään kirjalliseen aineistoon viimeisessä luvussa. Kirjan nimessä mainittu Crispina viittaa sarkofagiin, jonka kanteen on kaiverrettu kyseinen nimi. Se ja yli 2000 muuta sarkofagiarte-faktia muodostavat aineiston, jota Schenk analysoi. Lähtökohta on kiinnostava, mutta tutkimuksessa on monia ongelmallisia elementtejä. Esimerkiksi Schenkin keskustelu sarkofagimuotokuvista nojaa osin kiistanalaisiin näkemyksiin eikä ota huomioon, että eronteko juutalaisuuden ja kristinuskon välillä varhaisina vuosisatoina ei ole selvää. Arkeologisen aineiston arvioissa tulkinnat ovat ajoittain liian yksinkertaistavia. Schenk tuo kuitenkin esiin keskustelua, jota sukupuolesta käydään arkeologian ja taidehistorian aloilla, ja tekee näkyväksi monia naishahmoja myöhäisantiikin materiaalisesta aineistosta.

Yhdessä nämä kolme arvioitua tutkimusta osoittavat, että kysymys naisten auktoriteetista on ajankohtainen tapa lähestyä naisten asemaa ja vaikutusmahdollisuuksia varhaisessa kristinuskossa. Auktoriteettia lähestytään avoimena ja neuvoteltavana ominaisuutena, johon yksi keskeinen väylä on ainakin suhteellinen varakkuus; sukupuoli ei yksin

määritä henkilön asemaa. Yhteistä arvioiduille tutkimuksille onkin vaatimus nähdä ja tunnistaa naistoimijat ja heidän merkityksensä varhaisessa kristinuskossa. Historiankirjoitus, joka ei huomioi naisia toimijoina, antaa menneestä vaillinaisen kuvan.

**Vilja Alanko, TM
Eksegetiikan ja
sukupuolentutkimuksen
tohtorikoulutettava
Helsingin yliopisto**

**MARY MAGDALENE.
Elokuva. Ohjaus Garth
Davis. Iso-Britannia/
Yhdysvallat/Australia 2018.**

Magdalan Marian näkökulmasta kerrottu tarina Jeesuksen viimeiseltä vuodelta on jakanut kriitikoiden mielipiteitä. Tavanomainen ja keskinkertainen elokuva, ei mitään mullistavaa. Olen tyystin eri mieltä. Olen nähnyt elokuvan nyt kolme kertaa ja joka kerralla olen huomannut uusia yksityiskohtia ja oivalluksia, jotka ihastuttavat. Arvelen, että oma innostukseni johtuu erityisesti siitä, että tarina on kerrottu hyödyntäen uusinta tutkimusta naisten roolista kristinuskon alkuvaiheessa. Elokuvan asiantuntijavaijona ovat olleet professorit Joan Taylor (King's College, Lontoo) ja Helen Bond (Edinburghin yliopisto), ja tutkimuksen vaikutus näkyy elokuvassa vahvasti.

Elokuva katsoo Jeesuksen elämän loppuvaiheita Marian näkökulmasta, eikä ristinkuolema nouse keskiöön ja vahvimaksi teemaksi, toisin kuin perinteis-

semmissä Jeesus-elokuvissa. Siitä huolimatta elokuva on myös vahvasti Jeesus-elokuva. Joaquin Phoenixin esittämä Jeesus on räjäjäisen karismaattinen, joidenkin mielestä muutamane harmaine hiuksineen aivan liian vanha (Phoenix taisi olla jopa 42-vuotias filmauksissa!) ja siten sopimaton Jeesukseksi. Vuorosanoja ei ole paljon, mutta niiden pohjalta hahmottuva Jeesus on ennen kaikkea inhimillinen: myötätuntoinen, iloinen, surullinen, ihmisyyttä rakastava ja kuolemaa pelkäävä.

Elokuvan alussa on kohtaus, jossa Marian käly on synnyttämässä ja lapsi on väärässä asennossa. Maria haetaan rauhoittamaan ja suostuttelemaan äitiä, jotta kättilö voisi kääntää lapsen. Maria onnistuu tehtävässä ja lapsi syntyy. Sekä lapsi että äiti jäävät eloon. Naisen elämää varjostaneet äitiyteen liittyvät riskit – joihin muutos tuli vasta 1900-luvulla – esitellään heti alkumetreillä.

Rooney Maran esittämä Maria on kalastajaperheen tytär, jota ollaan naittamassa. Hän on jo tavallisen naimiän ohittanut, ehkä jopa 25-vuotias. Hänelle olisi tarjolla leskimies, joka kaipaisi lapsilleen äitiä. Marialla ei oikeastaan olisi paljonkaan sananvaltaa asiaan; isä ja veljet tekevät päätökset. Elokuvan Maria on kuitenkin epätavallinen ja itsenäinen nainen. Koska hän ei tiedä, mikä olisi oikea päätös, hän lähtee illalla keskellä viikkoa rukoilemaan synagogaan. Hänet heitetään lempeästi ulos, mutta hänen veljensä ja isänsä ovat häntä kohtaan vähemmän lempeitä: nainen synagogassa yöllä yksin, yrittää olla kuin mies – mikä häpeä!

Sananvaihto veljen kanssa piirtää esiin naisen rajat ensimmäi-